

KARŞILAŞTIRMALI ARAPÇA ÖĞRETİM TEKNİKLERİ: GAZİ ÜNİVERSİTESİ İLE LONDRA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ*

İbrahim ŞABAN**
Zeynep ERTÜRK***

Öz

Dünyanın pek çok yerinde Arap dili programı bulunmaktadır. Bu programlardaki içerikler buldukları üniversitenin misyon ve vizyonuna göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık da üniversitelerde verilen Arapça öğretim metot ve teknikleri üzerinde bir etki yaratmaktadır. Genel olarak Türkiye’de Arapça öğretim teknikleri alanında yapılan tez çalışmaları incelendiğinde bu çalışmaların sayı bakımından kısıtlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu noktadan hareketle biz bu çalışmada Türkiye’de ve Avrupa’da Arapça öğretim tekniklerini Gazi Üniversitesi ve Londra Üniversitesi örneği üzerinden karşılaştırmalı olarak ele almaya çalışacağız. Bu çalışma ile amacımız; Türkiye’de Gazi Üniversitesi, Avrupa’da Londra Üniversitesi örneklerini ele alarak birbirinden farklı iki bölgede Arapça eğitiminin nasıl verildiği hakkında genel bir bakış açısı kazandırmaktır. Bu çerçevede her iki üniversitenin öğrencilerine anket düzenlenmiştir. Anket sonuçları, Arap dünyası dışındaki farklı iki coğrafyada, Arap diline ve eğitimine nasıl yaklaşıldığına ve eğitiminde hangi tekniklerin kullanıldığına ışık tutması açısından önemli bir veri oluşturmaktadır. Yaptığımız anket karşılaştırmalarında hem öğrencilerin Arapça öğrenim performansları hem de eğitimcilerin Arapça eğitimindeki öğretim performansları ölçülmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Dil Öğretim Teknikleri, Arapça, Gazi Üniversitesi, Londra Üniversitesi.

* Bu makale, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Doç. Dr. İbrahim Şaban danışmanlığında yürütülen ‘Türkiye’de ve Avrupa’da Karşılaştırmalı Arapça Öğretim Teknikleri: Gazi Üniversitesi ile Londra Üniversitesi Örneği’ adlı tezden üretilmiştir.

** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: ibrahimsaban@hotmail.com

*** Öğretim Görevlisi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, e-posta: zzeyneperturk@gmail.com

Makale Gönderim Tarihi: 11.04.2018

Makale Kabul Tarihi : 08.06.2018

Comparative Arabic Teaching Techniques in Turkey And Europe: Example of Gazi University and London University

There are many languages in the world. The teaching methods and curricula in these programs vary according to the mission and vision of the university. This difference also has an impact on the Arabic teaching techniques given at universities.

In general, thesis in the field of arabic language the aching techniques can be counted as limited considering our examination and observation. Moving from this point, we will try to take a comparative perspective Arabic teaching techniques in Turkeyand Europe through the sample in this study between Gazi University and the University of London. Our aim with this study is; Gazi University in Turkey, in two different regions from each other by taking samples of the University of London in Europe to gain a general overview is given about how the Arabic education. In this framework, students from both universities were surveyed. The survey results provide important data on how we approach the two different geographies outside the Middle East, Arabic language and education, and which techniques are used in education. In the questionnaire comparison we made, both the students' performance in Arabic and the performance of the instructors in Arabic were tried to be measured.

Keywords: Foreign Language Teaching Techniques, Arabic, Gazi University, London University.

Giriş

Türkiye'de Arapça eğitimi ile ilgili akademik çevrede birçok çalışma yapılmıştır. YÖK'e ait ulusal tez merkezinde Arap Dili Eğitimi Bilim Dalına kayıtlı 21, Arap Dili Öğretmenliği Bilim Dalına kayıtlı olan 36¹ akademik çalışma incelendiğinde büyük çoğunluğun Arap dili ve öğretimi ile ilgili olduğu görülür. Bu çalışmaların bazıları Arapçanın karşılaştırmalı dilbilgisi açısından öğretimini², bazıları belirli dönemlere³ ait Arapça eğitimini bazıları da farklı eserleri⁴ Arapça öğretimi açısından incelemiştir. Bunların yanı sıra yabancı dil öğretiminde kullanılan bazı tekniklerin Arapça öğretimi üzerindeki etkisini konu edinen araştırmalar⁵ da bulunmaktadır. Arap Dili ve Edebiyatı Bilim Dalında kayıtlı 97 tez incelendiğinde ise, içlerinde Arapça yazılmış eserlerin incelenmesi ya da Arap edebiyatı ile ilgili çalışmaların⁶ daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Aynı zamanda daha az görülmekle birlikte Arapça dilbilgisi konuları ve kullanılan

tekniklerle ilgili tez çalışmaları⁷da bulunmaktadır. Ancak yukarıda bahsedilen akademik çalışmalar incelendiğinde iki farklı ülkede verilen Arapça eğitimini teknik açıdan karşılaştıran bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu alanda var olan boşluğa bir katkıda bulunma amacıyla Türkiye’de bulunan Gazi Üniversitesinde bulunan Arapça Öğretmenliği bölümü ile İngiltere’de bulunan Londra Üniversitesi bünyesinde eğitim veren SOAS (School of Oriental and African Studies) bünyesindeki Arap Dili bölümü öğrencilerine anket düzenlenmiştir. Ayrıca Gazi Üniversitesindeki öğretim elemanları ve öğrencilerle yapılan sözlü mülakat ve bizzat derslere katılarak elde edilen bilgiler de bu verilerin değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulmuştur. Dolayısıyla bu çalışmamız sayısal verilerin incelenmesi ve aynı zamanda öğrenci ve eğitimcilerle gerçekleştirilen mülakatlar yoluyla hem nicel, hem de nitel araştırmaya dayanmaktadır.

Anket sonuçları, Arap dünyası dışındaki farklı iki coğrafyada, Arap diline ve eğitimine nasıl yaklaşıldığına ve eğitiminde hangi tekniklerin kullanıldığına ışık tutması açısından önemli bir veri oluşturmaktadır.

GAZİ ÜNİVERSİTESİ VE SOAS’IN ANKET VERİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

SORU 1: Cinsiyetiniz?

	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
Kız Öğrenci	%87	%70
Erkek Öğrenci	%13	%30

Öğrenim gören öğrencilerin cinsiyet oranları karşılaştırıldığında her iki üniversitede de kız öğrencilerin oranının %70 ve üzerinde olduğu dikkat çekmektedir. Erkek öğrencilerin oranlarına bakıldığında ise bu oran her iki üniversitede de %30 ve altında olmakla beraber SOAS’ta bulunan erkek öğrenci oranının Gazi Üniversitesi’ne göre %17 daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

SORU 2: Yaş aralığı?

	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
17-20 Yaş Aralığı	%41	%70
21-26 Yaş Aralığı	%59	%30

Üniversitelerin öğrenci yaş aralığına karşılaştırdığımızda farklılık ortaya çıkmaktadır. Gazi Üniversitesi’nde öğrenim gören öğrencilerin

büyük çoğunluğunu 21 yaş ve üstü öğrenciler oluştururken SOAS'ta öğrenim gören öğrencilerin büyük çoğunluğunu Gazi Üniversitesi'nin aksine 20 yaş ve altı öğrenciler oluşturmaktadır. Bu veriler, SOAS'ta Arapça öğrenimi gören öğrencilerin yaş bakımından Gazi Üniversitesi'ne göre daha genç ve dinamik olduğunu göstermektedir. Erken yaşta dil öğrenimi ile başarı arasında doğru bir orantı olduğu düşünülmüşse bu durumun SOAS'a avantaj sağladığı anlamına gelebilir.

SORU 3: Bu bölümü hangi sebeple tercih ettiniz?

BU BÖLÜMÜ TERCİH SEBEBİ		
	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
Arapçanın gelişen bir dil olması	%9	%11
Arapçayı seviyorum	%23	%22
İş imkânı	%39	%11
Farklı dil ve kültürleri öğrenme isteği	%9	%45
İstedğim bölümü kazanamadığım için	%23	%0
Dini sebepler	%9	%11

Her iki tabloyu incelediğimizde iki üniversitenin öğrencilerinin genel olarak farklı sebeplerden dolayı Arapça bölümünü tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber Gazi Üniversitesi'ndeki öğrencilerin, iş olanakları için Arapça bölümünü tercih ettikleri, SOAS öğrencilerinin ise farklı dil ve kültürleri tanıma amacıyla bu bölümü tercih ettikleri görülmektedir. Arapçayı sevdikleri için bölümü tercih eden öğrencilerin oranlarının ise birbirine yakın olduğu görülmektedir. 'istedğim bölümü kazanamadığım için' şikkına gelince; bu şikkı Gazi Üniversitesi öğrencilerinin %23 oranında işaretledikleri, SOAS öğrencilerinin ise hiç işaretlemedikleri gözlemlenmiştir. Bu da Gazi Üniversitesi öğrencilerinin yaklaşık dörtte birinin bölüme isteyerek gelmediğini bununla beraber SOAS öğrencilerinin farklı sebeplerle de olsa bölüme isteyerek geldiklerini göstermektedir. Bu da öğrencilerin dersteki motivasyonlarını ve öğrenme isteklerini olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir.

SORU 4: Bu bölümden mezun olduğunuzda hangi mesleği tercih etmek istiyorsunuz?

MESLEK TERCİHİ		
	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
Öğretmen	%77	%30
Rehber-Tercüman	%18	%10
Kültürlerarası etkileşim sağlayan bir pozisyon	%5	%60

Öğrencilerin tercih ettikleri meslek grupları karşılaştırıldığında birbirinden oldukça farklı sonuçlar elde edilmiştir. Gazi Üniversitesi'ndeki öğrencilerin çoğunluğu 'öğretmen'lik mesleğini tercih ederken, SOAS'ta eğitim gören öğrenciler ise çoğunlukla 'Kültürlerarası Etkileşim Sağlayan Bir Pozisyon'u tercih etmişlerdir. Bu meslek grubu Gazi Üniversitesi'nde en düşük oranı oluşturmaktadır. SOAS'taki öğrenciler ikinci sırada 'öğretmen'lik mesleğini, Gazi Üniversitesi'ndeki öğrencilerse 'Rehber/Tercüman' mesleğini tercih etmişlerdir. Gazi Üniversitesi'ndeki öğrencilerin 'öğretmenlik' mesleğini tercih etme sebebinin öncelikle öğrencilerin eğitim gördüğü fakültenin öğretmen yetiştiren bir kurum olduğundan ve ikinci olarak da gelecek kaygısından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

75

SORU 5: Eğitimciler öğrenme motivasyonunuzu hangi ölçüde artırmaktadır?

EĞİTMENLERİN ÖĞRENME MOTİVASYONUNA KATKISI		
	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
Çok iyi	%20	%10
İyi	%33	%20
Orta	%30	%60
Düşük	%15	%10
Çok düşük	%2	%0

Eğitmenlerin öğrenim motivasyonlarını ne derecede artırdığını ölçmek amacıyla sorulan sorumuzun her iki üniversitede alınan sonuçları karşılaştırıldığında şu veriler ortaya çıkmıştır. Gazi

Üniversitesi'nde öğrenciler %2 'Çok düşük' cevabını işaretlerken bu şık SOAS'ta öğrenciler tarafından hiç işaretlenmemiştir. Gazi Üniversitesinde % 53 oranında 'iyi-çok iyi' şıkları öne çıkarırken, SOAS'ta bu şıklar %30 oranında kalmıştır. Gazi Üniversitesi'nde öğrencilerin genel çoğunluğu (%53) öğretmenlerin motivasyonlarını 'iyi-çok iyi' seviyede artırdığını belirtirken, SOAS'ta genel çoğunluğun (%60) 'orta' seviyede motivasyonlarını eğitim faktörüne bağlamışlardır. SOAS öğrencilerinin motivasyonunun Gazi Üniversitesi öğrencilerinden daha yüksek oranda olmasını genel olarak bölümü isteyerek tercih edenlerin oranının fazla olmasına ve bölümün toplum içerisindeki iş olanaklarına bağlayabiliriz. Zira İngiltere'de bu bölümü okuyup bitiren öğrenciler daha geniş alanda iş bulma olanaklarına sahipken Türkiye'de son yıllarda orta doğu ile geliştirilen ilişkiler neticesinde daha farklı alanlarda iş imkânları ortaya çıkmıştır.

SORU 6: Öğrenme Stratejileri Hakkında Yeterli Bilgilendirme Yapılıyor Mu?

ÖĞRENİM STRATEJİLERİ HAKKINDA BİLGİLENDİRME		
	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
Çok iyi	%18	%10
İyi	%28	%40
Orta	%27	%30
Düşük	%15	%20
Çok düşük	%12	%0

İki üniversitede öğretmenlerin öğretim stratejileri hakkında öğrencileri hangi ölçüde bilgilendirdiği sorulduğunda, Gazi Üniversitesi'ndeki öğrenciler çoğunlukla %28 oranında 'iyi' şikkını işaretlerken, SOAS'taki öğrenciler ise çoğunlukla %40 oranında 'iyi' şikkını işaretlemiştir. Gazi Üniversitesi'ndeki öğrencilerin %12'si 'çok düşük' şikkını işaretlerken, SOAS'taki öğrencilerin bu şikkı hiç işaretlemediği gözlemlenmiştir. Ortaya çıkan sayısal verilerin toplamına bakıldığında oranların her iki üniversitede de birbirine yakın olduğu gözlemlenmiştir. Bu oranların daha yüksek seviyeye çekilmesi için gayret gösterilmesi her iki üniversitenin öğrencilerinin çalışacağı konuları daha sistemli takip etmesine yardımcı olacaktır.

SORU 7: Sınıf içi etkinlik hangi oranlarda uygulanıyor?

SINIF İÇİ ETKİNLİK		
	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
Her zaman	%2	%0
Sık sık	%27	%20
Ara sıra	%45	%40
Nadiren	%23	%30
Hiçbir zaman	%3	%10

Bu soruyla dil öğretiminde de aktif kullanılabilen Grupla Öğretim Tekniklerinin (Mikro Öğretim, Eğitsel Oyunlar, Soru-Cevap vb) kullanılabilirliği belirlenmeye çalışılmıştır. Yukarıdaki tablolarda derslerdeki sınıf içi etkinlik seviyesi sorulmuştur. Alınan cevaplara göre her iki üniversitede de ‘ara sıra’ sınıf içi etkinlik uygulandığı ortaya çıkmıştır. Bu oran Gazi Üniversitesi’nde %45, SOAS’ta ise %40 olarak tespit edilmiştir. Bununla beraber az da olsa Gazi Üniversitesi’nin SOAS’a oranla daha fazla sınıf içi etkinliği uyguladığını söyleyebiliriz.

SORU 8: Sınıfta materyal kullanımı yapılıyor mu?

MATERYAL KULLANIMI		
	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
Evet	%85	%60
Hayır	%15	%40

Ders esnasında materyal kullanımının hangi düzeyde olduğu bu tablolarda gösterilmiştir. Sonuçlar arasında karşılaştırma yapıldığında sınıf içinde materyal kullanımının her iki üniversitede de fazla olduğunu gözlemliyoruz. Ancak iki üniversite arasındaki oran karşılaştırıldığında Gazi Üniversitesi’ndeki ‘evet’ cevabı SOAS’taki ‘evet’ cevabına oranla daha fazla olduğu görülmektedir.

SORU 9: Kullanılan materyalleri yeterli buluyor musunuz?

MATERYAL KULLANIMININ YETERLİLİĞİ		
	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
Evet	%46	%60
Hayır	%54	%40

İki üniversitede de kullanılan materyallerin yeterli olup olmadığı sorulduğunda Gazi Üniversitesi'ndeki öğrencilerin çoğunluğu 'hayır' (yetersizdir) cevabını verirken, SOAS'ta bulunan öğrencilerin çoğunluğu ise 'evet' (yeterlidir) cevabını vermiştir. Bir önceki anket sorumuzun sonuçları ile karşılaştırıldığında Gazi Üniversitesi'nde daha fazla öğrenci materyal kullanıldığını dile getirmesine rağmen bu sorumuzda kullanımın yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Ancak SOAS'ta Gazi Üniversitesine oranla daha az öğrenci materyal kullanıldığını belirtmesine rağmen, bu kullanımın yeterince düzeyde olduğunu söylemesi dikkat çekmiştir. Buradan da SOAS'ın daha az ancak daha nitelikli ve yeterli materyal kullandığı sonucu ortaya çıkabilir.

SORU 10: Materyal kullanımı öğreniminizi hangi ölçüde etkiliyor?

MATERYAL KULLANIMININ ÖĞRENİME ETKİSİ		
	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
Çok iyi	%23	%0
İyi	%27	%22
Orta	%35	%78
Düşük	%15	%0
Çok düşük	%0	%0

Öğrencilere, kullanılan materyallerin öğrenimlerine olan etkisi sorulduğunda Gazi Üniversitesi'nde verilen cevaplar genele dağılırken, SOAS'ta verilen cevaplar ise özellikle iki şıkla sınırlı kalmıştır. Gazi Üniversitesi öğrencileri arasında % 35 oranla 'orta' seviyede etkiler cevabı öne çıkmıştır. SOAS öğrencileri arasında da % 78 ile yine 'orta' seviyede etkiler cevabı çoğunluğu oluşturmuştur. SOAS'taki öğrenciler 'çok düşük', 'düşük' ve 'çok iyi' sıklarını işaretlememişlerdir. Her iki üniversitenin anket sonuçları kendi içinde incelendiğinde materyal kullanımının öğrenime etkisinin orta seviyede olduğu görülmüştür.

SORU 11: Dinlediklerinizi hangi oranda anlıyorsunuz?

DİNLENİLENLERİN ANLAŞILMA ORANI		
	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
Çok iyi	%3	%10
İyi	%25	%20
Orta	%40	%40
Düşük	%27	%20
Çok düşük	%5	%10

Öğrencilerin öğrendikleri dilde dinleme yaptıklarında anlama seviyelerini tespit etmek için sorduğumuz bu anket sorusunun cevapları iki üniversitede de birbirine yakın oranlarda ortaya çıkmıştır. Ancak yoğun olarak öğrencilerin dinlediklerini anlama seviyesi %40 oranı ile ‘orta’ seviyede kalmıştır.

SORU 12: Sosyal hayattaki sözlü iletişim beceriniz hangi orandadır?

ARAPÇA SÖZLÜ İLETİŞİM BECERİSİ		
	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
Çok iyi	%3	%20
İyi	%13	%40
Orta	%46	%30
Düşük	%36	%10
Çok düşük	%2	%0

Her iki üniversitenin öğrencileri arasındaki konuşma becerisinin hangi seviyede olduğunu incelediğimizde işaretlenen şıkların oranında dikkat çeken bir fark ortaya çıkmaktadır. Gazi Üniversitesi’nin öğrencileri konuşma becerisi ile ilgili soruda %82 oranında ‘düşük-orta’ şikkını işaretlerken, SOAS öğrencileri ise %60 oranında ‘iyi-çok iyi’ şikkını işaretlemiştir. ‘Çok düşük’ şikkı ise SOAS’ta hiçbir öğrenci tarafından işaretlenmemiştir. Soas’ta ‘iyi-çok iyi’ şıklarının yüksek oranda çıkmasında, öğrencilerin üçüncü sınıfı SOAS’ın Arap ülkelerindeki anlaşması olan üniversitelerden birinde tamamlamalarının etkisi göz ardı edilmemelidir. Karşılıklı eğitim anlaşmaları ve benzeri çalışmaların yapılmasıyla birlikte Gazi üniversitesindeki öğrencilerin sözlü iletişim beceri oranları da artırılabilir.

SORU 13: Okuduğunuz metni hangi oranda anlıyorsunuz?

OKUDUĞUNU ANLAMA BECERİSİ		
	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
Çok iyi	%0	%40
İyi	%8	%0
Orta	%36	%40
Düşük	%48	%0
Çok düşük	%8	%20

İki üniversite öğrencilerinin okudukları bir metni anlama becerilerini ölçmeyi amaçlayan sorumuza verdikleri cevaplar da

birbirinden farklılık göstermektedir. Gazi Üniversitesi öğrencilerinin verdikleri cevapları incelediğimizde %48 ile ‘düşük’ seviyede okuduklarını anladıklarını belirtirken bu oranı %36 ile ‘orta’ seviye takip etmiştir. SOAS’ta ise öğrencilerin verdiği cevaplar da %40 oranında ‘orta’ ve ‘çok iyi’ şıkları ön plana çıkmaktadır. Bu soru da diğer sorulara verilen cevaplarla doğru orantılıdır. Bu da SOAS’taki öğrencilerin büyük çoğunluğunun okullarından beklentilerini aldıklarını göstermektedir. Gazi Üniversitesi’nde ise tam tersi beklentilerinin yüksek oranda karşılanmadığını göstermektedir. Bu durum buldukları sosyal çevre, dil kavramına olan bakış açısı gibi sebeplerle SOAS öğrencilerinin beklentilerinin düşük olmasından ve Gazi Üniversitesi öğrencilerinin beklentilerinin yüksek olmasından kaynaklanabilir. Bu beklentilerin yanı sıra SOAS’taki öğrencilerin beklentisinin düşük olmasına rağmen ders esnasında veya haricinde gösterdikleri kişisel gayretler de bu oranın yüksek olmasını etkilemiş olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumun tam tersi Gazi Üniversitesi’ndeki öğrenciler için de geçerlidir. Zira öğrencilerin fakülteden beklentileri yüksek olmasına rağmen gösterdikleri kişisel gayretin yetersiz olması da oranın düşük çıkma ihtimalini artırabilir.

80

SORU 14: Sınıfta grup çalışması yapıyor mu?

GRUP ÇALIŞMASI		
	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
Evet	%67	%89
Hayır	%33	%11

Bu soruyla soru-cevap, eğitsel oyunlar, münazara ve açık oturum gibi tekniklerin kullanılabilirliği belirlenmeye çalışılmıştır. Derslerde uygulanan grup çalışmasının oranı karşılaştırıldığında her iki üniversitede de öğrencilerin büyük çoğunluğunun ‘evet’ uyguluyor cevabı verdiği gözlemlenmiştir. Ancak ‘evet’ cevabı veren öğrencilerin sayısı iki üniversite arasında karşılaştırıldığında SOAS’ta elde ettiğimiz sonuçlar Gazi Üniversitesi’nden % 22 oranında daha fazla olduğu tespit edilmiştir. ‘Hayır’ cevabı veren öğrencilerin sayısı ise Gazi Üniversitesi’nde SOAS’a kıyasla %22 oranında daha fazla olduğu görülmüştür.

SORU 15: Grup çalışmalarının öğreniminize etkisi hangi orandadır?

GRUP ÇALIŞMALARININ ÖĞRENİME ETKİSİ		
	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
Çok iyi	%10	%0
İyi	%40	%44
Orta	%20	%45
Düşük	%8	%0
Çok düşük	%22	%11

İki üniversitede grup çalışmalarının öğrencilerin öğrenimi üzerindeki etkisi incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır. Gazi Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrenciler arasında en yüksek oranı %40 ile 'iyi' cevabı alırken, SOAS'ta %45 ile 'orta' cevabı almıştır. Ancak 'iyi seviyede etkisi vardır' maddesine bakıldığında SOAS'ta alınan cevapların oranı Gazi Üniversitesi'nde alınan cevaplara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Her iki üniversitenin 'çok iyi-iyi-orta' sıklıklarının oranları incelendiğinde Gazi Üniversitesi %70, SOAS ise %89 olarak ortaya çıkmaktadır. Bu oranlar göz önüne alındığında öğrenciler genel olarak grup çalışmalarının öğrenimlerinde olumlu etki yaptığı görüşündedirler.

SORU 16: Hangi sıklıkta derse katılım gösteriyorsunuz?

DERSE KATILIM ORANI		
	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	SOAS
1-2 kez	%40	%30
3-4 kez	%30	%20
5-6 kez	%10	%30
7-8 kez	%20	%20

Öğrencilerin derse katılım oranlarını karşılaştırdığımızda ise SOAS'ta Gazi Üniversitesi'ne göre daha orantılı bir dağılım görüyoruz. Gazi Üniversitesi'nde '1-2 kez' derse katılım diyen öğrencilerin oranı %40 ile en büyük dilimi oluştururken, bunu %30 ile '3-4 kez' katılım sıklığı takip etmiştir. Genel tabloya baktığımızda öğrencilerin ağırlıklı olarak derse 1 ile 4 kez katılım gösterdiği tespit edilmiştir. SOAS'taki öğrencilerin verdiği cevaplara baktığımızda birbirine yakın oranlar

ortaya çıkmıştır. ‘1-2 ve 5-6 kez’ katılım diyenlerin oranı %30, ‘3-4 ve 7-8 kez’ katılım diyenlerin oranı ise %20 olarak tespit edilmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak bu çalışmamızda her iki üniversitenin öğrencilerine uygulanan anketlerin ve mülakatların neticesine göre iki üniversitede verilen öğretim tekniklerini karşılaştırmaya çalıştık. Bu çerçevede öğrencilere sınıf içi etkinlikler, grup çalışmaları, grup çalışmalarının öğrenmeye etkisi, materyal kullanımı ve bu kullanımın yeterliliği, materyal kullanımının öğrenme üzerindeki etkisiyle ilgili anket soruları yöneltilmiştir. Bu soruların yöneltilmesindeki amaç ise; bu bölümlerde hangi yöntem ve tekniklerin hangi oranlarda kullanıldığını ana hatlarıyla tespit etmektir.

Öncelikle sınıf içi etkinliklerle ilgili soruların sonuçlarına baktığımızda, Gazi Üniversitesi’nde ve SOAS’ta birbirine yakın oranlarda ‘orta’ seviyeye yakın uygulandığı gözlemlenmiştir. Sınıf içi etkinlikler, özellikle grupla öğretim tekniklerini içinde barındıran faaliyetlerdir. Soru-yanıt (diyalog), mikro öğretim (ders sunumu), eğitsel oyunlar vb. tekniklerin, sınıf içinde geliştirilmek istenen beceriye göre kullanılması öğrencilerin konuyu daha iyi kavramasına ve hayata geçirmesine yardımcı olmaktadır. Her iki üniversitede bu oranın %50’nin altında kalması dikkat çekmektedir. Grupla öğretim tekniklerinin kullanım oranının her iki üniversitede artırılması, öğrencilerin öğrendiklerini uygulamada performanslarını artıracak kanaatindeyiz.

Sınıf içi etkinlikleri çerçevesinde uygulanan grup çalışmalarının anket sonuçlarına baktığımızda her iki üniversitede de %50 oranının oldukça üstünde olduğu görülmüştür. Bu grup çalışmalarının (münazara, açık oturum, ikili grup çalışmaları vb.) öğrencilerin öğrenimleri üzerindeki etkileri incelendiğinde ise SOAS’ta bulunan öğrencilerin Gazi Üniversitesi’ndeki öğrencilere kıyasla daha olumlu etkilendiği ortaya çıkmaktadır. Bu da bizi grup çalışmalarının SOAS’ta Gazi Üniversitesinde göre daha etkin bir şekilde kullanıldığı sonucuna götürmektedir. Gazi Üniversitesi’ndeki öğrencilerin de bu grup çalışmalarından daha verimli bir şekilde faydalanmaları için öğrenim temsil sistemleri eğitmenler tarafından gözlemlenerek, öğrenim şekillerine uygun olan grup çalışmaları çeşitlendirilebilir. Ayrıca öğrencilere, grup çalışması öncesinde tatbik edilecek her uygulama

hakkında eğitimciler tarafından daha detaylı bilgilendirme yapılması öğrencilerin bu tekniktendaha fazla verim almasını sağlayabilir.

Gerek grupta öğretim tekniklerinde gerekse bireysel öğretim tekniklerinde yer verilen materyal kullanımına bakıldığında SOAS'ta cd, video, kitap, projeksiyon gibi materyallerin etkin bir şekilde kullanıldığı ve bunların öğrenim üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucu çıkmıştır. Bu da SOAS'ta materyal kullanımı ile öğrenime etkisi arasında doğru orantı olduğunu göstermektedir. Ancak bu durum Gazi Üniversitesi'nde tam tersidir. Nitekim Gazi Üniversitesi'nde materyal kullanım oranı yüksekken, bunun öğrenime olumlu etkisi SOAS'a göre daha azdır. Materyallerin daha da çeşitlendirilmesi ve bunların daha aktif ve verimli kullanılması Gazi Üniversitesi'nde bu olumlu etkiyi artırılabilir. Materyallerin aktif kullanılabilmesi için ise ikili grup çalışmaları, gösteri, eğitsel oyunlar, görüşme, bilgisayar destekli öğretim tekniklerine daha fazla yer verilebilir. Aynı zamanda bu materyallerin-öğrencilere verilen görevler çerçevesinde- yine öğrencilerden tedarik edilmesi istenebilir. Şüphesiz öğrenciyi, öğrenme esnasında aktifleştiren sorumluluklar öğrenimi hem daha eğlenceli hem de daha faydalı hale getirecektir.

Öğrenimi daha aktif hale getirecek diğer bir unsur da eğitimin 'öğrenci' merkezli uygulanıyor olmasıdır. Veri sonuçlarına göre; SOAS'ta 'öğrenci' merkezli bir eğitim, Gazi Üniversitesi'nde ise 'öğretmen' merkezli eğitim öne çıkmaktadır. Son yapılan araştırmalar incelendiğinde uzmanların da dile getirdiği gibi eğitim dünyasında öğrenci merkezli eğitim ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla derslerde 'Tartışma, Örnek Olay, Gösterip Yaptırma, Problem Çözme' gibi yöntemler ve bu yöntemlerle uyumlu tekniklerin kullanımına ağırlık verilmesi, öğrencilerin sınıf içinde dikkatini toplamasına ve dil becerilerini aktifleştirmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca anket dışında SOAS'ta ders veren hocalarla yaptığımız mülakatlar neticesinde sınıf içi yerleşim düzeninin U şeklinde olduğu öğrenilmiştir. Ancak Gazi Üniversitesi'nde klasik sınıf yerleşim düzeni uygulanmaktadır. U şeklindeki sınıf düzeni, öğrencilerin birbiriyle olan iletişimlerini de olumlu etkileyen, öğrenciyi merkeze alan bir oturma şeklidir. Gazi Üniversitesi'ndeki sınıf içi öğrenci sayısı dikkate alındığında klasik yerleşim düzenli yerine çok amaçlı kullanılacak öğrenci merkezli U yerleşim düzeni kullanılıp öğrencilerin derse daha aktif katılımı sağlanabilir.

Dil becerilerine gelince, bu çerçevede ‘dinlediğini anlama’ oranları kıyaslandığında ortaya iki üniversitenin de orta seviyede aynı oranlara sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan oranın yükseltilmesi için özellikle ‘dinleme’ becerisini geliştirecek yöntem ve teknik uygulamalarına yer verilebilir. Özellikle öğrencilerin, dinleme becerilerini geliştirecek ‘öğrenme stratejileri’ hakkında bilgilendirilmeleri bu alandaki başarılarını artıracaktır.

Okuduklarını anlama hususunda sorduğumuz soruya aldığımız cevapların sonuçları ise iki üniversitede de farklılık göstermektedir. Gazi Üniversitesi’nin öğrencileri %44 oranında okuduklarını ‘orta-iyi’ seviyede anladıklarını belirtmişlerdir. SOAS öğrencileri ise %80 oranında ‘orta-çok iyi’ seviyede okuduklarını anladıklarını belirtmişlerdir. Gazi Üniversitesindeki okuma dersine bizzat katılma ve SOAS’taki okuma dersleri hakkında ise yine aynı üniversitede hem doktora öğrencisi olan ve derslere eğitimci olarak katılan İstanbul Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı mezunu arkadaşımızla yaptığımız mülakatlar neticesinde öğrencilerin aşağı yukarı belirttikleri seviyelerde okuduklarını anladıkları anlaşılmıştır. Öğrencilerin ders esnasında birebir tercümeyle yönlendirilmesi yerine ders esnasında verilen metni, özellikle Küçük Grup Çalışması tekniğiyle okuma öncesi, okuma esnası ve okuma sonrası stratejileri uygulayarak kelime bazında değil de genel hatlarıyla anlamalarını sağlamak Gazi Üniversitesi’ndeki bu oranı yükseltebilir.

Dinlediklerini ve okuduklarını sözlü iletişimde kullanma becerilerini tespit etmek amacıyla sorduğumuz anket sorusuna verilen cevapların neticesinde ise SOAS’ta öğrenim gören öğrencilerin Gazi Üniversitesi’nde öğrenim gören öğrencilere kıyasla Arapçayı daha iyi konuştukları seçenekleri ön plana çıkmaktadır. Bunu yüz yüze test edemediğimizden kesin bir sonuca varamayız. Ancak öğrencilerin konuşabildiklerini gösteren seçenekleri işaretlemeleri kendilerine olan güveni gösterir. Bunun yanı sıra orada doktora eğitimini yapan ve iki dönem derslere eğitimci olarak giren İstanbul Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı mezunu bir arkadaşımızla yaptığımız mülakata göre konuşmada ve kendilerini Arapça olarak ifade etmede öğrencilerin çok zorlanmadıkları ortaya çıkmaktadır. Yurt dışında bu dilin sahipleriyle birebir konuşmak zorunda kalarak iletişim kurmaları onların kendilerine olan güvenini artıran ve kendilerini çekinmeden o dille ifade edebilmelerini sağlayan en büyük etkidir. Bunun yanı sıra, iki üniversite arasındaki oranların bu şekilde farklı olmasının sebebi

SOAS'ın öğrencilerini 3. sınıftaki eğitimlerini almak için Arapça konuşulan bir Arap ülkesine göndermesidir. Dolayısıyla öğrenciler öğrendikleri dili, ana dil olarak konuşulan bir ülkede yaşayarak öğrenme fırsatı bulmaktadır. Bu eğitimin üniversite desteği ile yapıyor olması da öğrenciler için büyük bir şanstır. Gazi Üniversitesi'nin eğitim müfredatında ise bu şekilde yurtdışında zorunlu görülen bir eğitim aşaması bulunmamaktadır. Dolayısıyla öğrenciler kendi imkânları dâhilinde Arapça konuşulan bir ülkeye gitme yolu aramaktadır. Bu eksiklik ise öğrendikleri dili konuşma noktasında öğrencilerin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Gazi Üniversitesi'nin gerek Türkiye içinde gerekse Arap ülkelerindeki devlet kurumları ve sivil kuruluşlarla oluşturacağı protokoller, öğrencilerin bu imkânı yakalamasına sağlar. Nitekim öğrencilerin Türkiye'de edindikleri bilgileri başka bir ülkede birebir yaşayarak hayata geçirmeleri de konuşma becerilerinin yanı sıra tüm becerilerini geliştirmeye yardımcı olacaktır.

Dil öğretimi ile ilgili teknik bilgilerin geliştirilmesinin yanı sıra, öğrencilerin hangi sebeple ve hangi hedef için bu bölümü seçtiği de öğretimi etkileyen diğer bir unsurdur. Öğrencilerin Arapça bölümünü tercih sebeplerine baktığımızda; Gazi Üniversitesi'ndeki öğrenciler tercihlerini gelecek kaygısı ile yaparken, SOAS'ta öğrenim gören öğrenciler farklı bir dili ve kültürü tanıma amacı taşımaktadır. Yapılan araştırmalar kaygının dil öğrenim sürecini olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin bu bölümleri tercih etmelerinde, hiç kuşkusuz yaşadıkları sosyolojik çevrenin etkisi vardır. Öğrencilerin bu tercih sebeplerinin yönlendirilmesi ya da değiştirilmesi öğretmenlerin kontrolünde bir durum olmamakla birlikte kaygılarını en aza indirme ve dikkatlerini öğrendikleri dilin kültürel ve işlevsel olarak önemine kanalize etmeleri öğretmenler tarafından sağlanabilir. Bu bölümü tercih etme sebepleriyle ilgili anket sorumuzla bağlantılı olarak gelecekte çalışmak istedikleri alanları sorduğumuzda yukarıda değindiğimiz tercih sebepleri ile seçmek istedikleri meslekler birbirine uyum göstermektedir. Zira Türkiye'de öğretmenlik önemli bir 'iş imkânı' olarak görülmektedir. İngiltere'deki öğrenciler ise farklı bir dil ve kültürü tanıma amacıyla öğrendikleri dili, 'kültürlerarası etkileşim sağlayan bir pozisyonda tatbik etme amacı taşıdığı görülmektedir. Sonuçta öğrenciler dili farklı amaçlarla öğrenmek isteseler de, öğrenmeyi daha iyi koşullara çekebilmek için öğrendikleri hedef dile karşı ilgilerini artırmaktır. Bu da, hedef dile ait statik bilgileri aktararak

değil aynı zamanda hedef dilin coğrafyası, kültürü, yaşantısı gibi diğer alanlarda da bilgilendirme yaparak, öğrencilerde merak uyandırarak oluşturulabilir.

Sonuç olarak Gazi Üniversitesi'nde ve Londra Üniversitesi SOAS'ta Arapça öğretim tekniklerinin uygulanabilirliği açısından çok olmamakla birlikte birbirinden farklılıklar gösterdiğini, bunun ise genellikle üniversite politikası ve olanakları, müfredat çeşitliliği, öğrencilerin hedeflerinin farklılık göstermesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ancak özellikle müfredatta ve öğrenci hedeflerinde görülen farklılıkta; Gazi Üniversitesi'ndeki bölüm, öğretmen yetiştirmeye yönelik bir programken, Londra Üniversitesi'ndeki bölümün Arapça bölümü olması büyük bir rol oynamaktadır.

Umarız bu çalışma, elde edilen veriler neticesinde Arapça öğretimini daha da ileriye götürecek çalışmaların yapılmasına, İngiltere dışında Avrupa ve diğer dünya ülkelerinde verilen Arapça eğitim sistemlerinin incelenmesine bir vesile olur.

Kaynakça

- Alptekin, Hulusi (2004) *Modern Mısır Edebiyatçısı Tevfik el-Hakîm ve "Uşfurûn Mine's-Şark" Adlı Eserinin İncelenmesi*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Aydın, Arzu (2012) *Ameli Mukamelat ve Temrinatı Arabiyye İsimli Eserin Günümüz Arapça Pratik Konuşma Kitapları ile Karşılaştırılması*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Babayev, Mesud (2001) *Azerbeycan'da Okutulan Arapça Ders Kitaplarının Dört Temel Dil Becerisi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ertürk, Zeynep (2017) *Türkiye'de ve Avrupa'da Karşılaştırmalı Arapça Öğretim Teknikleri: Gazi Üniversitesi ile Londra Üniversitesi Örneği*, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Faiz, Ahmad (2015) *İbn Hişam ve "Evdahu'l-Mesâlik" Adlı Eserindeki Metodu*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

- Gargı, Hüseyin (2009) *Karşılaştırmalı Dilbilgisi Öğretimi Açısından Temyiz*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hekimoğlu, Muhammet (2006) *Abbasi Dönemi Arap Edebiyatında Zındıklık (H. 133-442/ M. 750-1050)*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
- Okan, Fatmanur (2015) *Ahmed Cevad'ın Lîsan-ı Arabî (Sarf ve Nahiv) Adlı Eserinin Arapça Öğretimindeki Yeri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Oktay, Zeynep (2015) *Cumhuriyet Dönemi Ortaöğretim Kurumlarında Arapça Dersi Öğretim Programlarında İletişimsel Yaklaşım*, Yayınlanmış/Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Raşıtoğlu, İsmail (2014) *Arapça Askeri Terminoloji Öğrenimine Yönelik Metodolojik Bir Yaklaşım*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Satır, Tuba (2008) *İsak Nuri Rizevinin Zubdetul-İzhar Adlı Eserinin Arapça Dilbilgisi Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gaz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Selim, İsmail (2015) *Görev Odaklı Dil Öğretimi ile Arapça Dilbilgisi Öğretimi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, Mehmet Ali (1997) *Arapça'da Zaman Kalıpları, Kullanım Alanları ve Türkçe'deki Zamanlarla Karşılaştırılması*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Turan, Abdalbaki (1981) *Aliyyü'l Karî'nin hayatı, eserleri ve Envarü'l-Kuran ve Esrarrü'l-Furkan adlı tefsirindeki metodu*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yanık, Nevzat Hafız (1988) *Arap Dilinde İsim Filler*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

- ¹(Çevrimiçi) <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
1.3.2017.
- ²Gargı, Hüseyin (2009) *Karşılaştırmalı Dilbilgisi Öğretimi Açısından Temyiz*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara; Çelik Gülten Melek (2015) *Türkçe Arapça İsmi Mevsul, İzâfet, Sıfati Hâl ve Bileşik Cümlelerin Karşıtsal Çözümlemesi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara; Şimşek, Mehmet Ali (1997) *Arapça'da Zaman Kalıpları, Kullanım Alanları ve Türkçe'deki Zamanlarla Karşılaştırılması*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- ³Oktay, Zeynep (2015) *Cumhuriyet Dönemi Ortaöğretim Kurumlarında Arapça Dersi Öğretim Programlarında İletişimsel Yaklaşım, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara*; Turan, Abdulkaki (1981) *Aliyyü'l Kari'nin hayatı, eserleri ve Envarü'l-Kuran ve Esrarrü'l-Furkan adlı tefsirindeki metodu*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum; Aydın, Arzu (2012) *Ameli Mukamelat ve Temrinatı Arabiyye İsimli Eserin Günümüz Arapça Pratik Konuşma Kitapları ile Karşılaştırılması*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ⁴Satur, Tuba (2008) *'İsak Nuri Rizevi'nin Zubdetul-İzhar' Adlı Eserinin Arapça Dilbilgisi Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gaz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara; Babayev, Mesud (2001) *Azerbaycan'da Okutulan Arapça Ders Kitaplarının Dört Temel Dil Becerisi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara; Okan, Fatmanur (2015) *Ahmed Cevad'ın Lisan-ı Arabî (Sarf ve Nahiv) Adlı Eserinin Arapça Öğretimindeki Yeri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ⁵Selim, İsmail (2015) *Görev Odaklı Dil Öğretimi ile Arapça Dilbilgisi Öğretimi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara; Raşitoğlu, İsmail (2014) *Arapça Askeri Terminoloji Öğrenimine Yönelik Metodolojik Bir Yaklaşım*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ⁶Alptekin, Hulusi (2004) *Modern Mısır Edebiyatçısı Tevfik el-Hakîm ve "Uşfurûn Mine's-Şark" Adlı Eserinin İncelenmesi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya; Hekimoğlu, Muhammet (2006) *Abbasi Dönemi Arap Edebiyatında Zındıklık (H. 133-442/ M. 750-1050)*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
- ⁷Yanık, Nevzat Hafız (1988) *Arap Dilinde İsim Filler*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum; Faız, Ahmad (2015) *İbn Hişam ve "Evdahu'l-Mesâlik" Adlı Eserindeki Metodu*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.